

רשות הטבע והגנים - חטיבת הפיקוח ואכיפת החוק

מקראה ללימוד עצמי לנבחן בבחינות לקבלת היתר ללוכדי נחשים

מהדורה 1 – פברואר 2019

מקראה ללימוד עצמי לנבחן בבחינות לקבלת היתר ללוכדי נחשים

צוות הפיתוח:

אביעד בר

יתיר שמיר – מנהל האגף להגנה על החי והצומח

קריאה ותיקוף:

תיקוף מקצועי: שוקי דוניצה – מנהל חטיבת הפיקוח ואכיפת החוק;
אסנת אזולאי – מחלקת ציד, רישוי והיתרים; ד"ר נעם לידר – מנהל אגף אקולוגיה

תיקוף משפטי: עו"ד שי פרץ

עריכת לשון: נועה מוטרו

צילומים: אביעד בר

מהדורה:

מהדורה ראשונה: פברואר 2019

הערה: מטעמי נוחות בלבד ננקטה לשון זכר. הפנייה במקראה היא לגברים ולנשים כאחד.

מקראה ללימוד עצמי לנבחן בבחינות הכשרה ורענון ללוכדי נחשים

מתוקף החוק להגנת חיות הבר ובהתאם לנוהל "מתן היתרים ללוכדי נחשים" של רשות הטבע והגנים אשר מפורסמים באתר רשות הטבע והגנים, בעל היתר ללכידת נחשים מחויב לעבור בהצלחה מבחן רענון בנושא אחת ל-5 שנים.

מטרת מקראה זו לסייע לבעלי היתר ללכידת נחשים ולמבקשי היתר חדש לרענון את הידע לקראת הבחינה. במקראה מרוכז מירב המידע הנדרש לשם מעבר הבחינה בהצלחה (ציון 80 ומעלה). בהצלחה.

תוכן העניינים

פרק	נושא	עמוד
א	מבואות	6
	על אודות הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים	6
	ייעוד הרשות	6
	מטרות הרשות	6
	מבחני היתר ללכידת נחשים	6
	הצורך במערך לוכדי נחשים מורשים	7
ב	רקע ביולוגי על אודות הזוחלים בישראל	8
	מיון מחלקת הזוחלים	8
	תכונות המאפיינות את תת-סדרת הנחשים	9
	עושר מיני הנחשים בישראל	11
	שמירת טבע בהיבט של זוחלים	12
	מיני זוחלים פולשים בישראל	12
ג	ניהול אירוע לכידה	13
	תיאום ציפיות	13
	בטיחות ונראות	13
	ציוד ללכוד	13
	סיום הלכידה	15
	המלצות הלכוד למזמין הלכידה	15
	התנהלות במקרה הכשה	15
ד	מיני הזוחלים המוגדרים "מיני חובה" בבחינה	16
ה	נספחים	38
	קישורים (לינקים) לחוקים ולתקנות	38
	שאלות לדוגמה	38
ו	מקורות (הרחבת ידע)	41

נבח/ת יקר/ה

לפניך חומר מקצועי שעליו מבוססת בחינת לכידת הנחשים, אשר עמידה בה מהווה תנאי הכרחי לקבלת היתר ללכידת נחשים. החומר המוגש לך כולל נושאים מגוונים אשר הבנתם חשובה והכרחית לכל מי שעתיד לעסוק בלכידת נחשים בישראל.

רשות הטבע והגנים אמונה על הגנה על חיית הבר ולצורך מילוי משימתה זו היא אוכפת את החוקים והתקנות שחוקקו לשם כך. השמירה על הטבע חשובה לחיים כיום ולמען הדורות הבאים. החובה המוטלת על כולנו לשמור על הטבע חלה ביתר שאת על ציבור לוכדי הנחשים, המחויב לנקוט בזהירות יתרה על מנת להימנע מפגיעה בטבע הישראלי. פגיעה בחיות בר שלא לפי החוק והתקנות עלולה לסכן את המערכת האקולוגית, שבמדינה קטנה כשלנו, היא עדינה עד מאוד.

מצופה ממך, כמי שמבקש לעסוק בלכידת נחשים, לשמור ולכבד את הטבע, לתת שירות הגון, מקצועי ואדיב לציבור הרחב ולנהוג על פי החוק ולהישמע להוראות האוכפים אותו.

הנחש מופיע במקרא בהקשרים רבים – גם כסמל השקר, כסוג של מלאך (שרף), נציג החוכמה, אויבו המושבע של האדם ועוד. אבל שיא הופעתו היא בצורת "נחש הנחשת" – אותו סמל מיתולוגי, שאף מופיע בסמלי הרפואה השונים עד ימינו, שהוכן בידי משה רבנו ושימש לרפואה – אנשים היו מביטים בו ומתרפאים.

גם בדור שלנו אנחנו מבינים את סכנותיו של הנחש הארסי, אך יודעים גם להעריך את סגולותיו ותרומתו לטבע.

יחד נשמור על הטבע המיוחד שלנו ועל הנחשים השונים החיים בו!

שאול גולדשטיין

מנכ"ל רשות הטבע והגנים
והממונה על חוק הגנת חיית הבר

שוקי דוניצה, עו"ד

מנהל חטיבת פיקוח ואכיפה

פרק א: מבואות

1. על אודות הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים

רשות הטבע והגנים היא הרשות הממשלתית האמונה מטעם החוק הישראלי על שמירת ערכי הטבע והמורשת במדינה. הרשות ממונה על ניהול שמורות הטבע והגנים הלאומיים, וכן על אכיפת חוקי שמירת הטבע בשטחים הפתוחים. למעשה, הרשות מהווה גוף ציבורי המחזיק בנאמנות, בשם הציבור, חלק מנכסי הכלל – שמורות טבע וגנים לאומיים. נכסים אלו אינם שייכים רק לדור הנוכחי, והרשות מחויבת אליהם כאל פיקדון שעליו יש להגן לטווח ארוך, גם בעבור הדורות הבאים.

רשות הטבע והגנים הוקמה כשני תאגידים אשר אוחדו בשנת 1998, לשם מימוש המטרות של החוקים אשר מכוננים אותה - חוק גנים לאומיים, שמורות טבע ואתרי הנצחה; וחוק הגנת חיית הבר. מטרות הרשות מתחלקות למחויבויות לשמירה על הטבע ועל אתרי המורשת, לטיפולם לרווחת הציבור, ולחינוך הציבור ברוח מטרות אלו.

חיות הבר מהוות חלק מנכסי הכלל. על כן החוק להגנת חיית הבר קובע מגבלות שנועדו להגן על חיות הבר, ובד בבד קובע כיצד ניתן לצוד חיות בר, לסחור ולהחזיק בהן בדרך מקיימת שתבטיח את שרידותן לדורות הבאים.

חזון רשות הטבע והגנים:

- להיות גוף לאומי, ערכי ומקצועי המוביל לשמירת הטבע, הנוף והמורשת.
- להיות גוף מחנך לאהבת הארץ, לערכיה ולמורשתה למען תושבי ישראל והעולם, היום ובדורות הבאים.
- להיות גורם מרכזי בעיצוב מדיניות הממשלה, הפועל למימושה במציאות משתנה בתחום הטבע, הנוף והמורשת.
- להיות מוקד ידע המשלב איכות אנושית גבוהה וסמכות מדעית, מייעץ בנושאי טבע, נוף ומורשת, ומעריך את מצב הטבע במדינת ישראל.
- להיות גוף המשרת את הציבור בכל תחומי העשייה הארגונית.

2. ייעוד הרשות

יישום החוקים והמדיניות לשמירת הטבע, הנוף, המורשת וקרקעות המדינה, וקידום בתחומים אחרים וביטחוניים בתיאום עם משרדי הממשלה בשגרה ובחירום.

תיאום וקישור בין מערכות המדינה למערכות בינלאומיות בתחום הטבע, הנוף והמורשת.

3. מטרות הרשות

שמירה על המגוון הביולוגי, על המערכות האקולוגיות ועל נופי הארץ בגנים, בשמורות הטבע ובשטחים הפתוחים.

שמירה על אתרי המורשת בגנים ובשמורות הטבע וטיפולם למען קהל המבקרים.

הסברה וחינוך לשמירה על ערכי טבע, נוף ומורשת לשם הגברת מודעות הציבור לנושאים אלו.

פיקוח ואכיפה על מקרקעי הרשות ועל ערכי הטבע והמורשת, בהתאם לחוק.

4. מבחני היתר ללכידת נחשים

הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים (להלן "הרשות") היא תאגיד שהוקם מכוח חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, התשנ"ח-1998.

בין תפקידיה, מופקדת הרשות על הגנת חיות הבר מכוח החוק להגנת חיית הבר, התשט"ו-1955. מכוח חוק זה הרשות מוסמכת לתת רישיונות ציד, היתרי צידה והיתרי החזקה של חיות בר מוגנות.

החוק להגנת חיית הבר, התשט"ו-1955 מסדיר את הציד בישראל. החוק מתיר ציד לבעלי רישיון ולבעלי

היתר. החוק והתקנות להגנת חיות הבר, התשל"ו-1976 (להלן: "התקנות"), שהותקנו מכוחו, מפורטים ביותר באשר לציד בעזרת רישיונות ציד. מצוינים בהם רשימת המינים שהם "ציד", רשימת המינים המזיקים, עונת הציד, מכסת הציד היומית, שיטות ואמצעי הציד המותרים והאסורים, שעות הציד ועניינים אחרים.

תיקון חקיקה בשם "תקנות להגנת חיית הבר (תיקון)", התשע"ז-2017 קובע כי יחיד יהיה רשאי לקבל רישיון ציד או היתר צידה או היתר החזקה של בעל חיים מוגן אם יעמוד בתנאים המפורטים בתקנות. אחד התנאים הוא עמידה בהצלחה במבחן בכתב של הרשות.

במקרה של היתר ללכידת נחשים, מטרת המבחן לבחון את בקיאותו של המבקש בידע הדרוש להסמכתו ל"לכוד נחשים" ולהיות תנאי ממין (נוסף על תנאים אחרים) לזכאותו של המבקש לקבל היתר ללכידת נחשים.

פרטים אודות הבחינה:

מבחן מסוג רב-ברירה ("מבחן אמריקאי"), שבו הנבחן נשאל שאלות ובוחר את התשובה הנכונה ביותר מבין ארבע תשובות אפשריות. ראה דוגמה לשאלות מבחן בנספח למקראה.

מספר השאלות: 50.

משך המבחן: עד 120 דקות.

ציון מעבר: 80 ללא טעות בכל שאלות זיהוי נחשים.

טוהר המבחן:

- טרם הבחינה יש להפקיד טלפונים.
- אסור להעתיק.
- אסור להפריע לנבחנים אחרים.
- אסור להכניס ציוד אישי לחדר המבחן חוץ מבקבוק מים. כל חפץ אחר, לרבות תיקים, כלי כתיבה וניירת מכל סוג שהוא - יושארו מחוץ לחדר המבחן.

השאלות המופיעות במבחן מתייחסות:

- לחוקים ולתקנות הקשורים בלכידת נחשים (מופיעים בטבלת קישורים, "לינקים", בנספח למקראה).
- להיכרות עם "נוהל מתן היתרים ללכודי נחשים".
- לזיהוי מיני הנחשים הארסיים בישראל ומיני זוחלים נוספים המופיעים במקראה זו והנפוצים באירועי לכידות בבתים ובחצרות.
- להכרת רקע ביולוגי בסיסי על אודות מיני הזוחלים המפורטים במקראה זו.

5. הצורך במעריך לוכדי נחשים מורשים

הימצאות נחשים בכל מגוון בתי הגידול בישראל, במקביל להתיישבות האדם המתרחבת בעקביות, גורמות לא אחת למפגשים בין זוחלים לבני אדם בשטחי מגוריהם. חוסר היכרות עם עולם הזוחלים בשילוב הפחד הקיים באוכלוסייה מנחשים יוצרים מתח העלול להסתיים במותו של הנחש ו/או הכשתו של האדם הלא מיומן המנסה להרחיקו מביתו. הפער בין הרצון לשמור על זוחלי ארצנו לחוסר ההיכרות עם נחשים בקרב האוכלוסייה מצריך אנשי מקצוע מיומנים אשר יעניקו שירות טוב הן בעבור הנחשים החודרים למשכנות האדם והן בעבור התושבים.

בהתאם לחוק להגנת חיית הבר, תשט"ו-1955 (סעיף 8א[3]): "לא יחזיק אדם חיית בר שאינה מזיק ואינה חיית בר מטופחת אלא בהיתר החזקה כללי או מיוחד, או אם באה לידי מבעל היתר סחר כללי או מיוחד או היתר העברה כללי או מיוחד, או אם הנו מחזיק כדין כאמור בסעיף קטן (ב)". בנוסף אוסר החוק להגנת חיית הבר בסעיף 8א[2] העברתה של חיית בר ללא היתר.

זאת ועוד, בהתאם לאכרזת גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה (ערכי טבע מוגנים), התשס"ה-2005 הכריז השר בתוקף הסמכות הקבועה לו לפי סעיף 33 לחוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, תשנ"ח-1998, על כלל הנחשים כערכי טבע מוגנים. בהתאם, החזקתם,

הסחר בהם והפגיעה בהם נאסרו מכוח החוק (ראה סעיפים 33 ג' ו-33 ד' לחוק זה). האיסורים הרלוונטיים בשני החוקים הללו מלווים בסנקציה פלילית.

בהתאם לאמור עד כה, הרי שחל ככלל איסור להחזקת נחשים ופגיעה בהם, למעט אם קיים ביד המחזיק היתר רשמי מרשות הטבע והגנים - האמונה על מתן היתרים רלוונטיים.

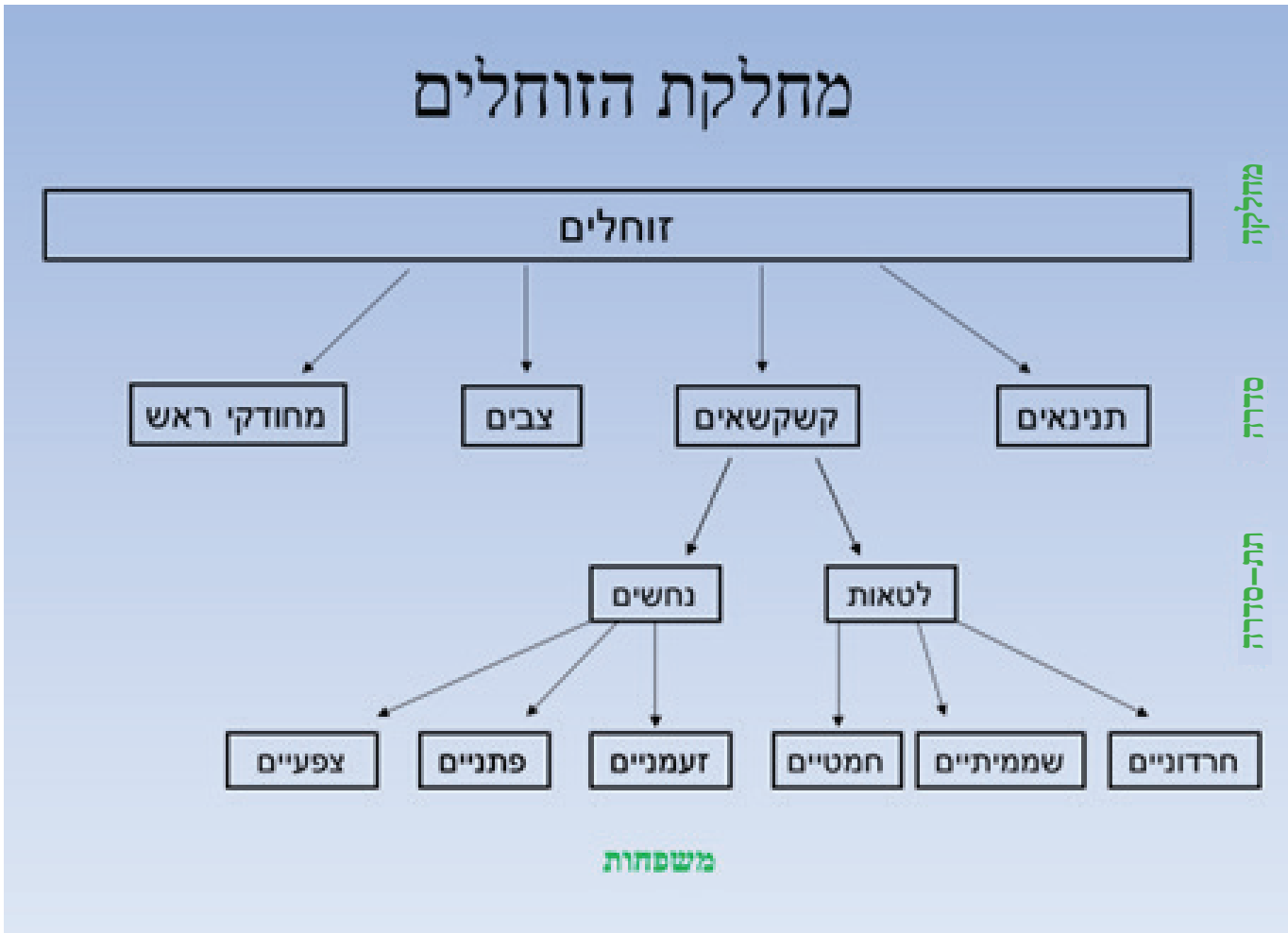
על מנת לתת מענה לסוגיית חדירת הנחשים לבתים ולחצרות, תוך פגיעה מינימלית באוכלוסיית הזוחלים ובהתאם לדרישת החוק, רשות הטבע והגנים מסמיכה לוכדי נחשים מורשים. על מנת לשמר את הידע ולוודא כי העוסקים במקצוע זה מיומנים דיים - חלה חובת רענון ובחינה בהתאם למופיע בנוהל "מתן היתרים ללוכדי נחשים".

מתוך רצון הנגשה מיטבי של שירות לכידת הנחשים לתושבים, ניתנת עדיפות להסמכת לוכדים הפועלים מטעם עיריות המעניקות את השירות ללא תשלום כחלק מהשירותים העירוניים. היתר ללכידת נחשים המוענק לעובד עירייה הנו אישי והאחריות על העמידה בדרישות החוק חלה על העובד בעל ההיתר. היתר לכידה מסוג זה מאפשר ללוכד הנחשים לבצע לכידות רק מטעם העירייה ובשטחה המוניציפלי בלבד.

פרק ב: רקע ביולוגי על אודות הזוחלים בישראל

1. מיון מחלקת הזוחלים

1.1. מיון טקסונומי - בדומה לחלוקה המיונית של כל בעלי החיים, גם במחלקת הזוחלים קיימת חלוקה היררכית לסדרות המורכבות ממשפחות, סוגים ומינים של זוחלים. מחלקת הזוחלים מורכבת מ-4 סדרות: תנינאים, קשקשאים, צבים ומחודקי ראש. בישראל קיימים מיני זוחלים המשתייכים לשתיים מהסדרות: קשקשאים וצבים. סדרת הקשקשאים מחולקת לשתי תת-סדרות: נחשים ולטאות.

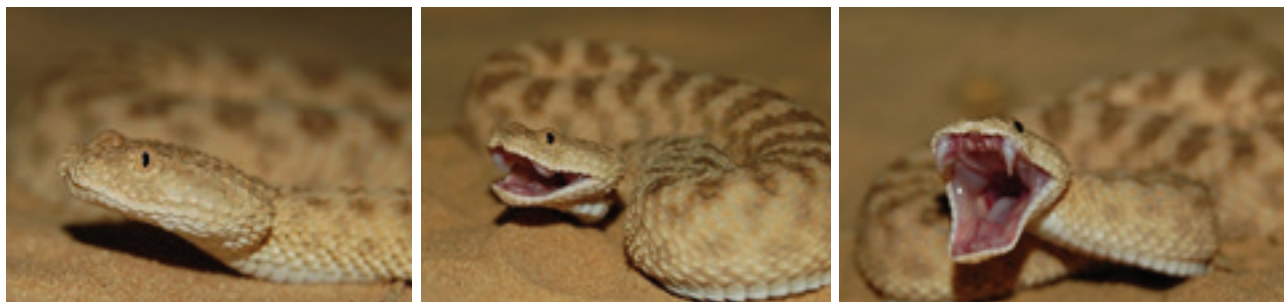

1.2. מיון ע"פ השימוש בארס – ללא הקשר לחלוקה המדעית של מיני הזוחלים השונים, נהוג לחלק את תת-סדרת הנחשים לשלוש קבוצות, על פי נוכחות ארס ומבנה מנגנון הזרקתו:

1.2.1. נחשים ארסיים – נחשים בעלי שיני ארס בקדמת הלסת, הנעזרים בהן להחדרת נוזל הארס אל המוכש (שיניים בעלות יכולת תנועה או מקובעות – לפי מין הנחש).

1.2.2. נחשים תת-ארסיים – נחשים בעלי שיני ארס הממוקמות בחלקה האחורי של הלסת הנעזרים בהן להחדרת נוזל הארס (שיניים מקובעות ללא יכולת תנועה).

1.2.3. נחשים שאינם ארסיים – נחשים אשר בלסתותיהם אין שיני ארס כלל. ההשתייכות לכל אחת מהקבוצות תלויה רק בנוכחותן ובמיקומן של שיני הארס בלסת הנחש.

שיני הארס במשפחת הצפעיים, בדומה לשאר מיני הנחשים הארסיים, ממוקמות בקדמת הלסתות העליונות. כשלא בשימוש, השיניים מקופלות אל עבר "גג הפה", ובעת הצורך נשלפות (בתמונה עכן קטן *Cerastes vipera*).

2. תכונות המאפיינות את תת-סדרת הנחשים

2.1. מחוסרי עפעפיים בעלי יכולת תנועה (מצמוץ) – לכל מיני הנחשים קיים משקף עין קבוע אשר אינו יכול להיפתח ולהיסגר. משקף העין שקוף ומאפשר ראייה דרכו. קיומו של משקף עין קבוע מאפשר לנחשים להשתמש בחוש הראייה גם בסביבה שבה קיימים אבק/מים/צמחייה עלולים לפגוע בתפקוד העין. בתהליך ההתנשלות, "מתנשל" גם משקף העין עם יתר אזורי הגוף.

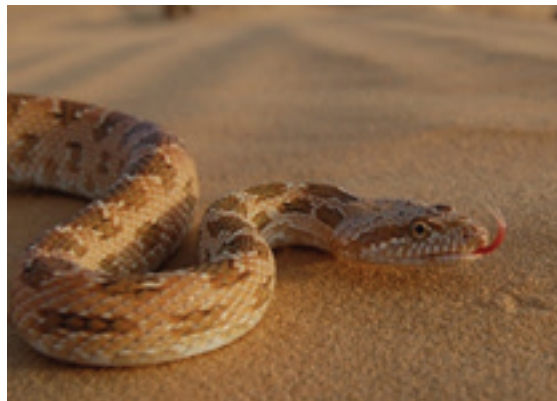
מקטע ראש של נחש. ניתן להבחין כי משקף העין הנו חלק בלתי נפרד מהנשל.

2.2. מפתח אוזן חיצוני – בשונה מתת-סדרת הלטאות, אצל הנחשים לא קיים מפתח אוזן חיצוני, ויכולת השמיעה אינה מפותחת.

מימין: לטאה מהמין קמטן - פתח האוזן ניכר בבירור. משמאל: נחש מהמין זעמן שחור – לא קיים מפתח אוזן.

2.3. חוש ריח – באמצעות לשון מפוצלת, המתנועעת מחוץ לפה, "נאספים" חלקיקי ריח מהאוויר ומתורגמים בחלל הפה באמצעות איבר ההרחה (ע"ש יעקובסון) לריח. חוש הריח חשוב מאוד לאיתור הטרף.

מטבעון "אוסף חלקיקי ריח" באמצעות הוצאת לשונו והנעתה מעלה ומטה.

2.4. "פויקילותרמיות" – טמפרטורת הגוף מושפעת מאוד מתנאי הסביבה. בשונה ממחלקת היונקים, שבה ויסות טמפרטורת הגוף מבוצע באמצעות מנגנונים פיזיולוגיים דוגמת כיווץ והרחבת כלי דם או הזעה, עיקר ויסות החום בנחשים מבוצע באופן התנהגותי. על מנת להעלות את חום הגוף חושף הנחש את גופו לשמש ישירה או לסביבה חמה, ולהיפך על מנת להתקרר. מנגנון ויסות טמפרטורה זה חסכוני מאוד בצריכת אנרגיה אך מאפשר תפקוד בטווח טמפרטורות מוגבל. אי לכך בישראל פעילותם של הנחשים מתרכזת בחודשי האביב, הקיץ והסתיו (מרץ-דצמבר), שבהם מזג האוויר מאפשר ויסות טמפרטורת גוף באופן התנהגותי. חלק מהמינים נצפים פעילים גם בימים חמים בתקופת החורף. עם הירידה בפעילות הנחשים בחודשי החורף, פוחתות מאוד הקריאות לסיוע בלכידת נחשים.

2.5. התנשלות – מציאת נשל בשטח הבית/הגינה אינה מחייבת הימצאות של הנחש באזור. הנחש מתנשל (לעיתים כמה פעמים בשנה) ומותיר נשל יבש המורכב משכבת העור החיצונית של גופו. ההגחה מהנשל דומה לתהליך הורדת גרב, תחילת ההגחה מתבצעת בקדמת הראש תוך קיפול הנשל לאחור. בסוף התהליך קשקשי הגב החיצוניים של הנחש נמצאים בצדו הפנימי של הנשל ואילו הצד שהיה צמוד לגוף הנחש נמצא בצדו החיצוני של הנשל. הנשל יכול להישאר במקומו חודשים רבים ומועד מציאתו אינו מהווה מדד טוב להימצאות הנחש במקום. בניגוד לנחשים, לטאות משילות מקטעי גוף נפרדים (אין נשל שלם). סימני היכר ודאיים לנשל של נחש יכולים להיות משקפי העיניים ומגני הגחון הרחבים בחלקו התחתון של הנשל. במקרים רבים ניתן לזהות את מין הנחש לפי צורת הקשקשים המרכיבים את הנשל. קשקשי הראש הקטנים המאפיינים את בני משפחת הצפעיים יכולים בנקל להבדיל נשל צפע מנשל בני משפחת הזעמניים המאופיינים בקשקשי מגן ראש גדולים ומוארכים.

2.6. תזונה – כל המינים המשתייכים לתת-סדרת הנחשים הנם טורפים. מבנה הלסתות הייחודי של הנחשים מאפשר לרוב המינים לבלוע פרטי טרף גדולים בהרבה מרוחב גופם. בליעת הטרף מתבצעת בשלמותו ללא לעיסה, ומחייב לשם כך מערכת עיכול מפותחת וזמן עיכול ארוך מזה המוכר ממחלקות

אחרות דוגמת העופות והיונקים. מגוון פרטי הטרף גדול ומשתנה בין המינים השונים. בין פרטי הטרף הנפוצים: חרקים, לטאות, נחשים, מכרסמים, דו-חיים וציפורים.

אפעה טורף ישימונית מצויה.

שפיפון אשר נדרס בעת ניסיון בליעה של טרף מאתגר בגודלו.

3. עושר מיני הנחשים בישראל

ישראל נמנית עם הארצות העשירות במספר מיני הזוחלים ביחס לשטחן. כ-100 מיני זוחלים מאכלסים את בתי הגידול היבשתיים ומקורות המים המתוקים, מתוכם 42 מיני נחשים.

העושר הרב של מיני הזוחלים בישראל מתאפשר הודות לכמה גורמים, ובעיקר למגוון בתי הגידול, הנובע בין היתר, מהיות ישראל נקודת מפגש בין יבשות ובין אזורי אקלים שונים. זו גם הסיבה שארץ ישראל היא גבול התפוצה הצפוני או הדרומי בעולם של חלק מהמינים.

מפת אזורי האקלים בישראל – המגוון הרחב של תנאי המחיה בישראל מאפשר הימצאות מיני זוחלים רבים.

בתחום גיאוגרפי צר קיים מגוון רחב מאוד של תנאי אקלים מבחינת קרינה, משרע טמפרטורות, לחות ומשקעים. הבדלי הגובה הגדולים בין אזורי ההר לבין העמקים יוצרים גם הם מגוון רחב של תנאי אקלים. בנוסף למגוון תנאי האקלים, קיימת בישראל שונות גדולה על פני שטח מצומצם באופי התשתית הגיאולוגית של בתי הגידול (הסלע והקרקע). חוליות נודדות, אדמת לס, אדמת חמרה, כורכר ובזלת לעיתים נוסקות זו לזו.

מגוון התנאים הטופוגרפיים, האקלימיים והגיאולוגיים שהוזכרו מאפשר התפתחות של תצורות צומח, היוצרות יחד פסיפס מגוון של בתי גידול. המגוון והשונות בבתי הגידול מאפשרים קיום מגוון רחב של מיני נחשים אשר לכל אחד דרישות שונות מבית הגידול.

4. שמירת טבע בהיבט של זוחלים

בישראל רוב רובם של מיני בעלי החוליות היבשתיים, ובכללם כל הזוחלים והדו-חיים, מוגנים על פי חוק גם מחוץ לשטחי שמורות טבע וגנים לאומיים. פגיעה במיני זוחלים, אם בשמורות ובגנים ואם מחוץ להם, היא עברה על החוק.

הגורמים המסכנים אוכלוסיות זוחלים בישראל רבים ומגוונים, ומשתנים בהתאם למינים השונים. עם זאת ניתן לומר כי בעבור רוב המינים הגורמים המרכזיים הפוגעים ומאיימים על המשך קיומם הם הרס וקיטוע של בתי הגידול הטבעיים. צפיפות תושבים גבוהה והתיישבות ההולכת ומתרחבת עם השנים גוררות פיתוח קרקעות נרחב, אשר בעשורים האחרונים נגס מאוד בבתי הגידול הפתוחים בישראל.

ההשפעה של הרס בתי הגידול חמורה שבעתיים כשמדובר בבתי גידול רגישים אשר שטחם הכולל מצומצם. דוגמה לפגיעה מסוג זה הנה הפיתוח החקלאי של חולות הערבה, המהווים קרקע מבוקשת לחקלאות. בשנים האחרונות התרחבה החקלאות בערבה על חשבון שטחי החולות הטבעיים, תוך השארת אזורי טבעיים בודדים ומצומצמים בשטחם. צמצום השטח פגע מאוד ביכולת הקיום של אוכלוסיות זוחלים שעד לא מכבר היו יציבות.

גורם נוסף הפוגע קשות באוכלוסיות הזוחלים הנו השימוש הנרחב ברכב שטח. שימוש אינטנסיבי בכלי רכב אלה פוגע במבנה בית הגידול ולכך השפעה ישירה על אוכלוסיות הזוחלים. הפגיעה קשה עוד יותר בבתי הגידול המדבריים אשר בהם קצב חידוש קרומי הקרקע והצמחייה איטי. על מנת לצמצם את הפגיעה בבתי הגידול בתחום שמורות הטבע, הוגבלה תנועת כלי רכב ומטיילים לדרכים המסומנות בשטח ובמפות סימון השבילים (1:50,000).

איום נוסף הנו הפיתוח הנרחב של מערכות הכבישים. בנוסף להרס של השטח שעליו נסלל הכביש, לעיתים הכביש עצמו מושך אליו זוחלים וכתוצאה מכך נפגעים פרטים רבים. במקרה זה הפגיעה הנה לרוב בפרטים בודדים ולא באוכלוסייה שלמה, אך כשמדובר בהיקף כבישים נרחב או בפגיעה במינים נדירים אשר צפיפותם נמוכה, אירועי הדריסה הופכים הרסניים.

הסכנה הכואבת מכל הבעיות, למרות שאינה החמורה מביניהן, היא הפגיעה הישירה של "חובבי הטבע". יצר האהבה לזוחלים והרצון לגדל בבית זוחל אקזוטי יוצרים בשוק הזוחלים ביקוש למינים שונים. איסוף לא חוקי ובלתי מבוקר של מין מסוים מבית גידול מסוים פוגע בגודל אוכלוסייתו ועלול אף להביא להכחדתו. אוכלוסיות הכוללות מעט פרטים החיים בשטח מוגבל, דוגמת חרדון הצב ההדור, עלולות להיכחד מישראל בנקל עקב ציד בלתי חוקי.

5. מיני זוחלים פולשים בישראל

ההגדרה הרווחת של מין פולש: מין אשר הופץ בעקבות פעילות האדם לאזור שמחוץ לתחום תפוצתו הטבעית, והצליח לייסד אוכלוסייה המתרבה ללא התערבות נוספת בידי האדם.

חדירה של מין פולש לבית גידול חדש עלולה לגרור פגיעה ניכרת במערכת האקולוגית שאליה פלש. הפגיעה הפוטנציאלית יכולה להתממש במישורים רבים, ובכללם: תחרות עם מינים מקומיים על מקורות מזון או אתרי רבייה, טריפה של מינים מקומיים, העברת מחלות חדשות אשר עלולות לפגוע במינים המקומיים שאינם עמידים בפניהן ועוד.

בשנים האחרונות, בד בבד עם התפתחות הסחר בזוחלים כחיות מחמד, גדל מספר התצפיות במיני זוחלים

לא מקומיים בשטחים הטבעיים בישראל. כחלק מהמאמץ להתמודד עם מינים פולשים מגבילה רשות הטבע והגנים את הייבוא של מיני זוחלים אשר להערכת מומחים עלולים לסכן את המערכות האקולוגיות בישראל אם ימצאו את דרכם אל החופשי.

למרות זאת, מעת לעת נמצאים מיני זוחלים אשר הובאו לישראל כחיות מחמד, חופשיים בבתי הגידול הטבעיים. יכולת ההתמודדות עם מין פולש מוגבלת מאוד, אך יעילותה מתעצמת אם המין הפולש מאותר ומטופל בראשית פלישתו. הדרך היעילה ביותר לאתר אוכלוסיית מין פולש בראשית דרכה הנה שימוש ב"חוכמת ההמונים". דיווח מהיר על אודות תצפית בזוחל לא מקומי והימנעות משחרורו יסייעו רבות להתמודד עם איום זה.

פרק ג': ניהול אירוע לכידה

רשות הטבע והגנים אינה צד בעסקה שבין לוכד הנחשים ללקוח. קיימת ציפייה מלוכד הנחשים כי השירות שניתן תחת היתר הלכידה יהיה איכותי, אדיב ואמין.

להלן כמה עקרונות שעל פיהם יש לפעול בעת מתן שירותי לכידת נחשים תחת היתר רשות הטבע והגנים:

1. תיאום ציפיות

1.1. סגירת פרטי עסקת הלכידה בטרם היציאה למימוש הלכידה. יש לסכם זמן הגעה משוער ותנאי תשלום (גם במקרה שבו מאמצי החיפוש והלכידה מסתיימים ללא לכידת הנחש), וזאת על מנת להימנע מפערי ציפיות וחוסר שביעות רצון מצד הלקוח.

1.2. אם לא ניתן להגיע בזמן סביר, מצופה כי הדבר יובהר ללקוח לשם בחינת אפשרות הזמנה של בעל מקצוע אחר.

2. בטיחות ונראות

2.1. יש לבצע את פעולת לכידת הנחשים עם נעליים סגורות ומכנסים ארוכים. עבודה בלבוש הולם מצמצמת את הסיכון להכשה בשוגג ומשדרת מקצועיות בפני מקבל השירות.

2.2. התמודדות עם נחש ארסי תבוצע אך ורק באמצעות כלי עבודה ייעודיים (כפפות/מקל לכידה).

2.3. עם סיום לכידת הנחש יש להכניסו לכלי קיבול סגור ומאוורר המונע אפשרות בריחה או הכשה. אין להוציא את הנחש לשם הדגמה/צילום/הסבר ללקוח מחשש להכשה.

3. ציוד ללכוד

על ציוד הלכידה לאפשר ללכוד לבצע את עבודתו באופן נוח ובטוח בדגש אי-פגיעה בזוחל הנלכד ועל ביטחונו האישי של הלכוד.

3.1. מקל לכידה (Tong) - השימוש יבוצע בזהירות מחשש להפעלת לחץ אשר יפגע בגוף הנחש. מקל הלכידה אינו מיועד לנחשים קטנים דוגמת שלווניים, כמו גם לפרטים צעירים של כלל מיני הנחשים. ניתן להשיג מקלות באורכים שונים אשר יתאימו למטרות לכידה שונות. מקל ארוך יאפשר לכידה של הנחש ללא צורך לשהות בקרבה אליו, אך יקשה על יכולת התמרון והלכידה. מקלות ארוכים משמשים להורדת נחשים מעצים (בעיקר ללכידת נחשים בבתי גידול המאופיינים בצמחייה גבוהה) ולנחשים ארוכים מאלו הנמצאים בישראל.

מקל שאורכו כמטר נותן מענה מיטבי ללכידת מיני הנחשים בישראל.

3.2. כפפות – יש לוודא כי הכפפות שבהן משתמשים ללכידה הנן ייעודיות ללכידת נחשים ומתוצרת חברה מוכרת. יש לוודא במפרט החברה כי הכפפות נותנות מענה כנגד חדירת שיני ארס של נחשים. אין ללכוד נחשים ארסיים עם כפפות מאולתרות (כפפות רתכים/גינזון וכו').

כפפות לכידת נחשים העמידות כנגד חדירת שיני הארס של כל מיני הנחשים.

3.3. פנס – פעולות לכידת נחשים רבות מתרחשות בשעות החשיכה ומיותר להרחיב לגבי הצורך בנשיאת פנס להשלמתן. גם קריאות ללכידת נחשים המתרחשות בשעות היום מצריכות לעיתים תכופות שימוש בפנס. בניסיונות הבריחה נוטים נחשים להיכנס לאתרי מחסה חשוכים המצריכים תאורה חיצונית לשם לכידתם (מרווחים מאחורי ארונות, מסילות של חלונות וכו'). יש לוודא (ביום ובלילה) כי ברשות הלכוד פנס בעל תאורה חזקה המאפשרת חיפוש ממושך עד להשלמת לכידת הנחש.

3.4. כלי אחסון – שימוש בכלי נוח בעל יכולת אוורור מספקת אשר יהיה בטיחותי עבור הנחש מחד וימנע בריחה מאידך. אם משתמשים בשק בד יש לוודא כי השק נשמר באופן בטיחותי המונע קבלת הכשה דרכו ומונע הנחה של חפצים על השק העלולים לפגוע בנחש (מומלץ לשמור את השק בתוך מיכל קשיח ומאוורר).

3.5. אין להשתמש במלכודות דבק כאמצעי ללכידה של נחשים. אם נקראת לאירוע לכידה שבו נמצא נחש תפוס במלכודת דבק כנגד מכרסמים, יש לשפוך מעט שמן בישול על שטח המלכודת בסמוך לנחש הדבוק. יש להימנע משפיכת שמן סמוך לפיו של הנחש על מנת למנוע את חסימת נתיב האוויר וגרימת חנק. עם המסת הדבק בידי השמן הנחש ישחרר את עצמו. אין לסייע לנחש להשתחרר מהדבק באמצעות משיכה, מחשש לפגיעה בנחש.

4. סיום הלכידה

- 4.1.** מיד לאחר הכנסת הנחש לכלי אחסון מאובטח יש ליצור קשר עם הפקח האזורי של רשות הטבע והגנים ולתאם מולו את מקום השחרור של הנחש.
- 4.2.** שחרור הנחש הנו חלק בלתי נפרד מאירוע הלכידה. השחרור יבוצע בשטח טבעי קרוב ככל הניתן למקום שבו נלכד הנחש. שחרור הנחש יבוצע בידי בעל היתר הלכידה האמון על שלומו של הנחש. בעת שחרור הנחש יש לוודא כי קיים מחסה מספק צמוד למקום השחרור אשר יאפשר לנחש להיכנס אליו. שחרור בשטח ללא מחסה חושף את הנחש לטריפה מידית. שחרור הנחש בשטח חשוף לשמש ביום חם עלול לגרום למות הנחש כתוצאה מעקת החום.
- 4.3.** אם הנחש שנלכד פגוע מכל סיבה שהיא, ניתן להעבירו אל בית החולים לחיות בר הממוקם בספארי שברמת גן. אין לנסות להשקות/להאכיל/לטפל בנחש באופן עצמאי.
- 4.4.** אין לאחסן נחשים בבית או בכל מקום אחר עד לשחרורם.

5. המלצות הלוכד למזמין הלכידה

- לא ניתן לאטום באופן מוחלט את החצרות והבתים כנגד חדירה של נחשים. על מנת לצמצם חדירה של נחשים ניתן להמליץ ללקוח לטפל בגורמים המעודדים הגעה ושהייה של נחשים במקום:
- 5.1.** כלובי ציפורים/אוגרים/שרקנים/ארנבות בגינה הם מקור משיכה למכרסמים ולנחשים הניזונים מהם.
 - 5.2.** הדברת אוכלוסיות עכברים וחולדות - המזון האהוב על נחשים.
 - 5.3.** שמירה על סביבה מטופחת ללא אזורי סבך המהווים אתרי משיכה למגוון מיני בעלי חיים המשמשים מזון לנחשים (בנוסף להיותם אזורי מסתור פוטנציאליים לנחשים).
 - 5.4.** סילוק גרוטות מיותרות העלולות להוות אתרי מסתור מועדפים לנחשים.
 - 5.5.** איטום פתחים בבית המאפשרים חדירה של נחשים, דוגמת המרווחים שתחת הדלתות או פתחי חלונות.
 - 5.6.** הרחקת ענפי צמחייה הבאים במגע עם קירות/חלונות המבנה ומאפשרים טיפוס של נחשים וחדירה דרך חלונות הבית.
 - 5.7.** אין להמליץ על שפיכת כל חומר שהוא (סיד/סולר/נפט) במטרה להרחיק נחשים מהבית. שיטות אלו מזיקות ואינן יעילות להרחקת זוחלים.
 - 5.8.** חתולים אינם מהווים פתרון יעיל כנגד הגעת נחשים.

6. התנהלות במקרה הכשה

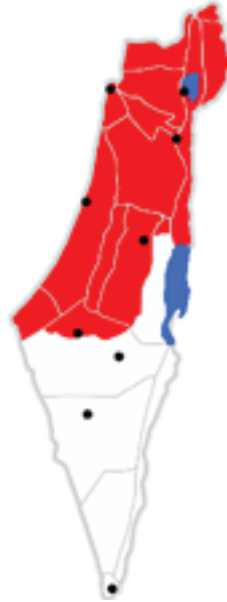
- בקרות אירוע הכשה יש לפעול על פי סדר פעולות זה:
- 6.1.** השכבת הנפגע והרגעתו.
 - 6.2.** הזעקת סיוע רפואי ופינוי מהיר ככל שניתן לחדר המיון הקרוב.
 - 6.3.** זיהוי מין הנחש שהכיש ובמידת האפשר לצלם את הנחש. תמונה המאפשרת זיהוי של מין הנחש עדיפה על פני הבאת הנחש לבית החולים וסיכון בהכשה נוספת. אין צורך בהבאת הנחש אל בית החולים.

פרק ד': מיני הזוחלים המוגדרים "מיני חובה" בבחינה

מתוך כ-100 מיני זוחלים המאכלסים את ישראל (בהם כ-42 מיני נחשים), מובא בפרק זה מידע על אודות 21 מיני זוחלים שאותם נדרש להכיר בעל היתר ללכידת נחשים. רשימת המינים כוללת את 9 מיני הנחשים הארסיים ו-12 מיני זוחלים נוספים הנפוצים במשכנות האדם בישראל.

מבעל היתר לכידת נחשים נדרש לדעת לזהות את המין ולהכיר את התפוצה והביולוגיה הבסיסית (שעות פעילות, מזון, רבייה, מידת הסכנה לאדם) של כל המינים המופיעים בפרק זה.

צפע מצוי (*Daboia palaestinae*)

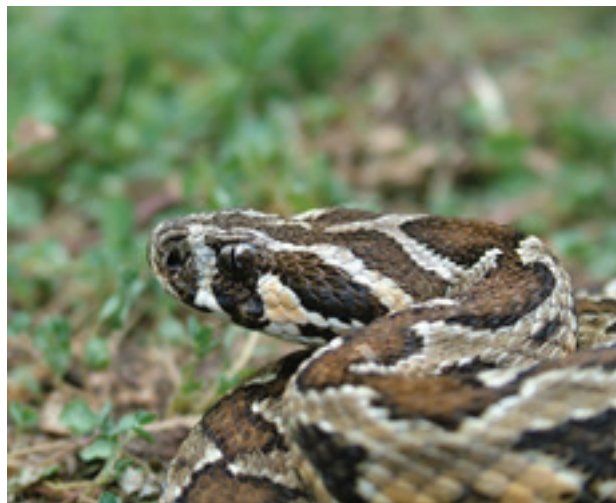
אורך בוגר: עד כ-140 ס"מ (לרוב קצר יותר).

תיאור: הגדול והכבד מבין הנחשים הארסיים בישראל לאורך גבו עובר קו עקלתון, לעיתים קרובות לא רציף. הראש רחב מהגוף ויוצר צורת משולש. הקשקשים שעל הראש דומים לאלו שעל הגוף ואין קשקשי מגן ראש. האישונים מאונכים.

ביולוגיה והתנהגות: הנפוץ מבין הנחשים הארסיים בישראל בבתי הגידול הים תיכוניים. מאכלס מגוון רחב של בתי גידול, בכללם בתי גידול חוליים. נפוץ מאוד סביב משכנות האדם. הפעילות בקיץ בעיקרה לילית אך בעונות המעבר פעיל גם בשעות היום. מין זה פעיל קרקע אך מיטיב לטפס על עצים, שיחים וגדרות, ולא אחת חודר גם לבתים. מזונו כולל מכרסמים, ציפורים, לטאות ונחשים. בחודשים יולי עד אוגוסט מוטלות עד 30 ביצים המודבקות זו לזו, והן בוקעות במהלך חודש ספטמבר.

תפוצה בישראל: נפוץ מקו באר-שבע בדרום ועד לגבול הלבנון בצפון, למעט במדבר יהודה. נמצא לעיתים בתחומי יישובים אשר מחוץ למפת התפוצה המתוארת.

סכנה לאדם: ארסי.

צפע חרמון (*Montivipera bornmuelleri*)

אורך בוגר: עד כ-80 ס"מ.

תיאור: נחש בעל גוון גוף חום או סגלגל. לאורך הגב שורה של כתמים כהים אשר לרוב אינם יוצרים את המראה העקלתון המאפיין את הצפע המצוי. הראש משולש ורחב מהצוואר, והאישונים מאונכים. הקשקשים מעל העיניים בולטים ויוצרים מעין "גבה" החופה על העין. הקשקשים שעל הראש דומים לאלו שעל הגוף ואין קשקשי מגן ראש.

ביולוגיה והתנהגות: מאכלס בתי גידול סלעיים וחורש בסביבה אלפינית. פעיל יום. התזונה כוללת מכרסמים ולטאות. בשונה מהצפע המצוי, מין זה משריץ ולדות חיים. בחודשים אוגוסט-ספטמבר מושרצים עד 21 ולדות.

תפוצה בישראל: בישראל מאכלס רק את מרומי הר החרמון.

סכנה לאדם: ארסי.

שפיפון (*Pseudocerastes fieldi*)

אורך בוגר: עד כ-90 ס"מ (לרוב קצר יותר).

תיאור: נחש עבה ומגושם. גוון הגוף חום-אפור ולאורך הגוף כתמים מלבניים, לא סדורים, בצבע הכהה מהגוון הכללי של הגוף. בצדי הראש כתם חום הנמשך לאחור וכולל בתוכו את העין. מעל העיניים זוג קרניים המצופות בקשקשים קטנים. הראש רחב מאוד ביחס לצוואר. האישונים מאונכים.

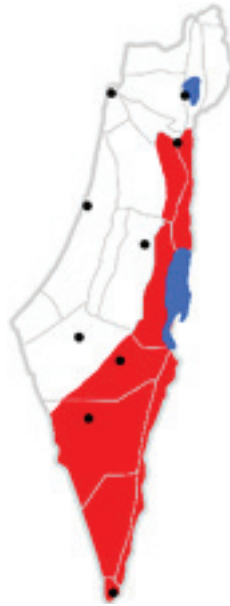
ביולוגיה והתנהגות: נחש איטי ומגושם המתקדם בזחילה נחשונית ובזחילה לוליינית, ולעיתים אף בזחילה קווית. הפעילות ברובה לילית, ובימים קרירים אורב לטרף גם בשעות היום. כאשר מוטרד או חש מאוים, משמיע קולות נשיפה רמים באמצעות נשיפת אוויר. ציד הטרף מתבצע הן בזחילה וחיפוש אקטיבי והן ממארב בנקודות אסטרטגיות, דוגמת פתחי מחילות של מכרסמים. פרטים צעירים ניזונים בעיקר מלטאות, והבוגרים ניזונים ממכרסמים ומציפורים. בחודשים אוגוסט וספטמבר מוטלות עד 20 ביצים, והן בוקעות כחודש לאחר ההטלה.

תפוצה בישראל: מאכלס קרקעות מישוריות וערוצי נחל אכזב במרכז ובדרום-מערב הנגב.

סכנה לאדם: ארסי.

אפעה (*Echis coloratus*)

אורך בוגר: עד כ-90 ס"מ.

תיאור: נחש מחוספס בעל צבעים מגוונים המתאימים על פי רוב לסביבה שבה הוא חי. לאורך הגב כתמים לא אחידים, בהירים מהצבע הכללי. הראש רחב מהצוואר באופן ניכר. הקשקשים שעל הראש דומים לאלו שעל הגוף ואין קשקשי מגן ראש. האישונים מאונכים. הלשון ורודה.

ביולוגיה והתנהגות: מאכלס מגוון רחב של בתי גידול מדבריים. הפעילות ברובה לילית. מיטיב לטפס על צמחייה. מתקדם בזחילה לוליינית או נחשונית. התזונה כוללת ציפורים, לטאות, מכרסמים, פרוקי-רגליים ואף קרפדות. כהתגוננות מתפתל במקום ומשמיע קולות שיפה הנוצרים מחיכוך הקשקשים. הביצים מוטלות בחודש אוגוסט, עד עשר ביצים בתטולה, והן מודבקות למצע ההטלה.

תפוצה בישראל: הרי אילת, מרכז ודרום הנגב, בקעת ים המלח, מדבר יהודה, בקעת הירדן צפונה עד לגלבע.

סכנה לאדם: ארסי.

עכן קטן (*Cerastes vipera*)

אורך בוגר: עד כ-30 ס"מ.

תיאור: הקצר בנחשי ישראל. הגוף עבה, גוון הגוף חום בהיר ועליו כתמים כהים לא סדורים. הראש רחב מהצוואר. הקשקשים שעל הראש דומים לאלו שעל הגוף ואין קשקשי מגן ראש. האישונים מאונכים.

ביולוגיה והתנהגות: מאכלס בצפיפות גבוהה בתי גידול חוליים. הפעילות מתחילה בשעות הדמדומים ונמשכת אל תוך הלילה. מאתר את הטרף בעזרת זחילה לוליינית על פני החול וחיפוש אחר לטאות פעילות יום במחילותיהן, או באמצעות התחפרות ומארב ללטאות הפעילות על פני השטח. התזונה כוללת בעיקר לטאות. כהתגוננות מתפתל הנחש במקום ומשמיע קולות שיפה הנוצרים מחיכוך הקשקשים. בהטלה לרוב שתי ביצים בעלות קליפה רכה אשר בוקעות סמוך להטלה.

תפוצה בישראל: בתי גידול חוליים בצפון-מערב הנגב.

סכנה לאדם: ארסי.

עכן חרטומים (*Cerastes cerastes*)

אורך בוגר: עד כ-80 ס"מ.

תיאור: נחש עבה בעל גוון גוף אפור או תכול. על גבו כתמים חומים גדולים הנמשכים מהצוואר ועד לזנב. בכל אחד מצדי הראש פס חום עדין החוצה את העין. הראש גדול ורחב מאוד ביחס לצוואר. הקשקשים שעל הראש דומים לאלו שעל הגוף ואין קשקשי מגן ראש. האישונים מאונכים. בפרטים המצויים בישראל מזדקרת מעל כל עין קרן גדולה ומרשימה הבנויה מקשקש מוארך בודד.

ביולוגיה והתנהגות: נחש קרקעי המאכלס חוליות ומשטחי לס הסמוכים אליהן. הפעילות בעיקרה לילית, אך בעונות מעבר ניתן למצוא את עכן החרטומים מחופר בחול בצמוד למחילה או למחסה גם בשעות בין הערביים. חיפוש המזון יכול להיות אקטיבי, תוך זחילה לוליינית על החול, או באמצעות התחפרות בחול ומארב לטרף. התזונה מורכבת בעיקרה ממכרסמים ומלטאות. כהתגוננות מתפתל במקום ומשמיע קולות שיפה הנוצרים מחיכוך הקשקשים. הביצים מוטלות בחודשים יוני ויולי ובוקעות כחודשיים לאחר ההטלה. בכל הטלה עד 20 ביצים.

תפוצה בישראל: בתי גידול חוליים בצפון-מערב הנגב.

סכנה לאדם: ארסי.

עכן גדול (*Cerastes gasperettii*)

אורך בוגר: עד כ-90 ס"מ.

תיאור: נחש בעל גוון גוף צהבהב, אפור או כתמתם. לאורך הגב כתמים לא אחידים הכהים מצבע הגוף. בכל אחד מצדי הראש מעל העין נמשך לאחור כתם תכול ותחתיו כתם חום. הראש רחב מאוד ביחס לצוואר. הקשקשים שעל הראש דומים לאלו שעל הגוף ואין קשקשי מגן ראש. האישונים מאונכים.

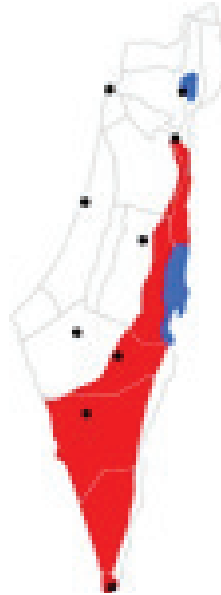
ביולוגיה והתנהגות: נחש קרקעי המאכלס בתי גידול חוליים. הפעילות לילית ומתחילה לרוב כבר בשעות הדמדומים. איתור הטרף מתבצע בעזרת זחילה לוליינית על פני החול וחיפוש אקטיבי, או בעזרת התחפרות ומארב. כהתגוננות מתפתל במקום ומשמיע קולות שיפה הנוצרים מחיכוך הקשקשים. התזונה מורכבת בעיקר ממכרסמים וזוחלים, אך ישנן תצפיות גם של טריפת ציפורים. הביצים מוטלות בחודשים יוני ויולי ובוקעות כחודשיים לאחר ההטלה. בכל הטלה עד 20 ביצים.

תפוצה בישראל: בתי גידול חוליים ובערבה.

סכנה לאדם: ארסי.

צפעון שחור (*Areactaspis engaddensis*)

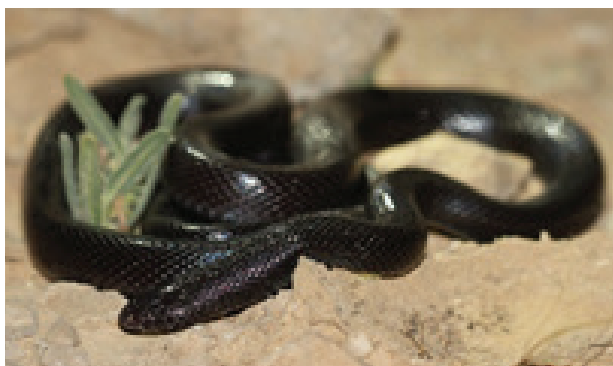
אורך בוגר: עד כ-85 ס"מ.

תיאור: נחש דק, שחור ומבריק. לפני התנשלות מתחלף צבעו לאפור דהוי. ראשו קטן ואינו רחב מהצוואר. חרטומו קצר וחרוטי. הלסת העליונה חופה על התחתונה ופיו גחוני. בשונה מהפתן השחור, מגני הזנב אינם מפוצלים כלל. שיני הארס ארוכות ובעלות יכולת תנועה אף כשפיו של הצפעון אינו פתוח לרווחה. האישונים עגולים.

ביולוגיה והתנהגות: נחש קרקעי הנפוץ בבתי גידול מדבריים ובספר המדבר. פעילותו מתחילה לאחר רדת החשיכה. התזונה כוללת בעיקר לטאות. הביצים מוטלות בין החודשים ספטמבר לאוקטובר ובכל הטלה שתיים או שלוש ביצים, הבוקעות כשלושה חודשים לאחר הטלתן.

תפוצה בישראל: מרכז הנגב, ערבה, כיכר ים המלח, מדבר יהודה ובקעת הירדן.

סכנה לאדם: ארסי.

פתן שחור (*Walterinnesia aegyptia*)

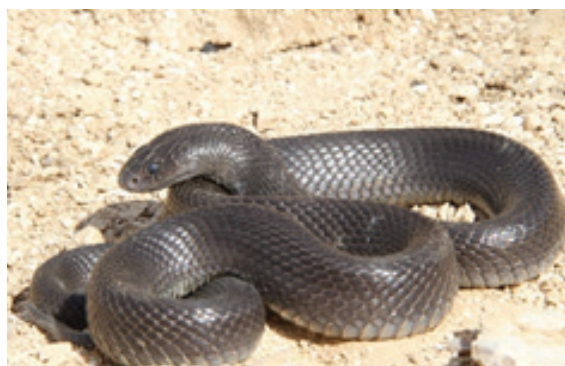
אורך בוגר: עד כ-125 ס"מ.

תיאור: נחש עבה, שחור, מבריק וחלק. הגחון אפור מבריק. לפני התנשלות מתחלף צבעו לאפור דהוי. המגנים תחת הזנב מפוצלים בחלקם. הראש כמעט אינו נבדל בעוביו מן הצוואר. האישונים עגולים. בקדמת הלסת העליונה שיני ארס קצרות מקובעות.

ביולוגיה והתנהגות: נחש איטי ומגושם. הפעילות לילית. התזונה כוללת בעיקר קרפדות וזוחלים. אינו בוחל באכילת פגרים. כהתגוננות נושף ומתנפח על ידי הכנסה והוצאה של אוויר. הביצים מוטלות בין החודשים יולי לאוגוסט ובכל הטלה עד 20 ביצים, הבוקעות עד חודשיים ממועד ההטלה.

תפוצה בישראל: נגב, ערבה, בקעת ים המלח ומורדות הרי ירושלים המזרחיים.

סכנה לאדם: ארסי.

עין חתול חברבר (*Telescopus fallax*)

אורך בוגר: עד כ-80 ס"מ.

תיאור: גוון הגוף חום או אפור. לאורך הגב שורה של כתמים כהים בצורת מטבעות. משני צדי הגוף שורה של כתמים כהים מוארכים אשר לעיתים מחוברים לכתמי הגב. הראש רחב מהצוואר ונבדל בצבעו האפור מצבע הגוף, והאישונים מאונכים.

ביולוגיה והתנהגות: פעיל לילה מובהק. למרות יכולת הטיפוס הטובה, עיקר פעילותו קרקעית וזחילתו איטית. התזונה כוללת לטאות, בעיקר שממיות, נחשים וככל הנראה גם פרוקי רגליים. הביצים מוטלות בחודשים יוני ויולי, בכל הטלה 4-7 ביצים והן בוקעות בחודשים ספטמבר-אוקטובר.

תפוצה בישראל: מאכלס מגוון רחב של בתי גידול ים תיכוניים, מצפון-הנגב ועד לגבול הלבנון. נעדר מאזורי חולות נודדים.

סכנה לאדם: נחש תת-ארסי, אינו מסוכן לאדם.

ארבע קו מובהק (*Psammophis schokari*)

אורך בוגר: עד כ-120 ס"מ.

תיאור: נחש דק בעל מבנה גוף מוצק. למין זה מופעים שונים המשתנים מצפון ישראל ועד דרומה. במופע הצפוני ערוכים לאורך הגב ארבעה פסי אורך כהים על רקע בהיר. בצדי הראש כתם מוארך המכיל בתוכו גם את העין. הראש צר ומוארך, העיניים גדולות והאישון עגול. עם ההדרמה לעבר בתי גידול מדבריים מיטשטשים הקווים שעל הגב עד כדי היעלמותם. נחש זריז מאוד הפעיל על הקרקע ומיטיב לטפס על עצים, שיחים וגדרות. מאכלס את כל סוגי בתי הגידול בישראל. מאתר את טרפו בעזרת חוש הראייה המפותח. הפעילות יומית מובהקת. התזונה מורכבת מלטאות, נחשים, ציפורים ומכרסמים הניצודים תוך כדי מרדף. בכל תטולה 6-10 ביצים.

תפוצה בישראל: נפוץ בכל ישראל מאילת ועד לחרמון.

סכנה לאדם: נחש תת-ארסי, אינו מסוכן לאדם.

תלום קשקשים מצוי (*Malpolon insignitus*)

אורך בוגר: עד כ-210 ס"מ.

תיאור: נחש גדול ומרשים. בפרטים בוגרים גוון הגב חום אחיד, לעיתים אזור העורף והראש בגוון אדמדם חלוד. בפרטים צעירים הגב מנוקד בכתמים כהים ובהירים. מגני הראש מעל העין בולטים ויוצרים מבנה של "גבות", העיניים גדולות והאישונים עגולים. סימן ההיכר של המין הוא "תלם" במרכזו של כל אחד מקשקשי הגוף, והוא מקל על הגדרת נשלים של מין זה הנמצאים בשדה.

ביולוגיה והתנהגות: נחש זריז המאכלס בתי גידול ים תיכוניים מגוונים, כולל בתי גידול חוליים. הפעילות יומית מובהקת. לתלום הקשקשים המצוי יכולת טיפוס טובה ולעיתים נצפה על גדרות, שיחים ועצים. התזונה כוללת ציפורים, לטאות, נחשים ומכרסמים. הביצים מוטלות בחודשים יולי-אוגוסט, בכל תטולה 4-18 ביצים והן בוקעות כחודשיים לאחר ההטלה.

תפוצה בישראל: נמצא בכל בתי הגידול הים תיכוניים מקו באר-שבע צפונה. לעיתים נצפה אף דרומה משם בסמוך ליישובים או באזורי חולות מיוצבים.

סכנה לאדם: נחש תת-ארסי, נשיכה עלולה לגרום לתופעות מקומיות משמעותיות.

חנק (*Eryx jaculus*)

אורך בוגר: עד כ-80 ס"מ.

תיאור: נחש עבה ומגושם בעל זנב קצר אשר קצהו דמוי גדם. הראש והצוואר דקים מעוביו של הגוף. הלסת העליונה חופה על התחתונה ומסייעת בהתחפרות בקרקע. הקשקשים שעל הגוף קטנים וחלקים. מגני הבטן צרים. מגני הראש גדולים רק במעט מקשקשי הגוף. העיניים קטנות והאישונים מאונכים. הגוון והדגם על הגוף שונים מאוד בין הפרטים בהתאמה לבית הגידול.

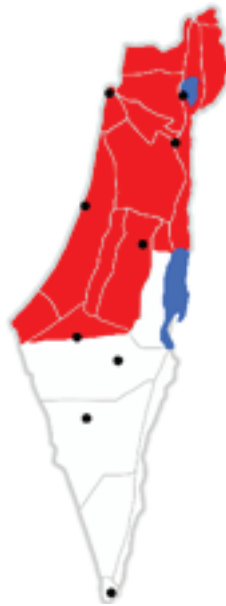
ביולוגיה והתנהגות: נחש קרקעי המאכלס מגוון רחב של בתי גידול בסביבה הים תיכונית. הפעילות מתחילה בשעות הדמדומים ונמשכת אל תוך הלילה. בבתי גידול שבהם הקרקע מאפשרת זאת, צד את טרפו גם ממארב, בעודו מחופר ורק חרטומו ועיניו בולטים מן החול. התזונה כוללת מכרסמים ולטאות. הוא כורך את עצמו סביב הטרף עד שחונק אותו למוות. בחודשים אוקטובר ונובמבר משריצות הנקבות ולדות חיים. בכל השרצה 4-8 ולדות.

תפוצה בישראל: נחש נפוץ המאכלס מגוון בתי גידול מצפון הנגב ועד לחרמון.

סכנה לאדם: לא ארסי.

נחש מים (*Natrix tessellata*)

אורך בוגר: עד כ-100 ס"מ.

תיאור: נחש בעל גוון גוף ירקרק, חום או שחור. על הגב כתמים שחורים רבים הפזורים לסירוגין בדומה ללוח שחמט. הבטן בצבע צהוב או כתום ומכוסה כתמים שחורים בלתי סדורים. האישונים גדולים ועגולים.

ביולוגיה והתנהגות: נחש הפעיל הן ביום והן בלילה. מאכלס סביבת בריכות טבעיות ומלאכותיות אך יכול להימצא גם הרחק מהן. התזונה מתבססת בעיקר על דו-חיים דוגמת צפרדעים וקרפדות (כולל ראשנים), דגים ולעיתים אף זוחלים, מכרסמים וציפורים. הביצים מוטלות במהלך חודש יולי. בכל הטלה 10-30 ביצים הבוקעות בתחילת חודש ספטמבר.

תפוצה בישראל: מאכלס מגוון רחב של בתי גידול ים תיכוניים מצפון הנגב ועד לחרמון, נמצא לעיתים בצפיפות גבוהה מאוד בסמוך למקווי מים.

סכנה לאדם: לא ארסי.

זעמן שחור (*Dolichophis jugularis*)

אורך בוגר: עד כ-250 ס"מ.

תיאור: זעמן גדול ומבריק המשנה את מראהו במהלך חייו. בעת בקיעתם גופם בגוון חום בהיר ועליו פזורים באופן בלתי סדור כתמים כהים ולבנים. עם ההתבגרות מתכהה הצבע הכללי של הגוף וצבע הנחש הופך שחור אחיד, למעט הלסת התחתונה אשר נשארת בהירה. האישונים עגולים.

ביולוגיה והתנהגות: נחש נפוץ מאוד המאכלס בתי גידול מגוונים בסביבה ים תיכונית. נחש זריז הפעיל בשעות היום ורק לעיתים נצפה מחוץ למחסה בלילה. התזונה מורכבת מחולייתנים דוגמת מכרסמים, ציפורים, לטאות ונחשים. הביצים מוטלות בין החודשים יוני לאוגוסט, בכל הטלה עד 14 ביצים והן בוקעות כחודשיים לאחר ההטלה.

תפוצה בישראל: מקו באר שבע בדרום, צפונה עד לגבול הלבנון. נמצא בצפיפות גדולה באזורים חקלאיים המספקים לו מזון רב ומחסות. לעיתים נמצא במקומות יישוב אף מחוץ לאזורי התפוצה המתוארים.

סכנה לאדם: לא ארסי.

זעמן זיתני (*Platyiceps collaris*)

אורך בוגר: עד כ-110 ס"מ.

תיאור: נחש דק ועדין. גוון הגוף ירקרק, חום או אפרפר אחיד לאורך מרבית הגוף, למעט הראש שצבעו כתום חלוד או חום. על העורף יש לפחות כתם אחד שחור דמוי קולר התחום בצבע לבן. השליש הקדמי של הגוף מעוטר בכתמים כהים בודדים התחומים בצבע לבן. הלסתות בצבע לבן. פס שחור דק נמשך מכל נחיר עד לבסיס הלסת. האישונים עגולים.

ביולוגיה והתנהגות: נחש נפוץ מאוד המאכלס מגוון בתי גידול בסביבה הים תיכונית. פעיל יום על הקרקע כמו גם על עצים ועל שיחים. התזונה כוללת בעיקר לטאות. פרטים צעירים ניזונים אף מפרוקי רגליים. נחש זריז הצד את טרפו תוך מרדף. בין החודשים יוני לאוגוסט מטילה הנקבה 3-5 ביצים אשר בוקעות כחודשיים לאחר מכן.

תפוצה בישראל: נחש נפוץ המאכלס את כל מגוון בתי הגידול בסביבה הים תיכונית, מצפון הנגב ועד למרומי החרמון.

סכנה לאדם: לא ארסי.

זעמן אוכפים (*Platyceps rogersi*)

אורך בוגר: עד כ-100 ס"מ.

תיאור: זעמן בינוני דק ועדין בעל גוון גוף אפור. מהצוואר לאורך עמוד השדרה מופיעים כתמים אפורים התחומים בקווי רוחב לבנים. מאמצע הגוף דוהים הכתמים והצבע הופך לאפור או לחום אחיד. מתחת לכל עין שני כתמים לבנים. האישונים עגולים.

ביולוגיה והתנהגות: מאכלס מגוון בתי גידול. צפיפות הפרטים גדולה במישורי לס עשירים בשיחים. פעיל בעיקר בבוקר ובשעות אחר הצהריים, אך נצפה גם עם רדת החשיכה. כשאינו פעיל מוצא מחסה תחת עצמים הפזורים על פני השטח או במחילות מכרסמים. תזונת הצעירים כוללת פרוקי רגליים ולטאות קטנות, והבוגרים ניזונים מלטאות ואף ממכרסמים. הביצים מוטלות במהלך חודש יולי, ובכל הטלה עד 5 ביצים.

תפוצה בישראל: שכיח מאזור יריחו דרומה לאורך דרום בקעת הירדן, בקעת ים המלח, חלקים נרחבים מהערבה והנגב.

סכנה לאדם: לא ארסי.

זעמן מטבעות (*Hemorrhois nummfier*)

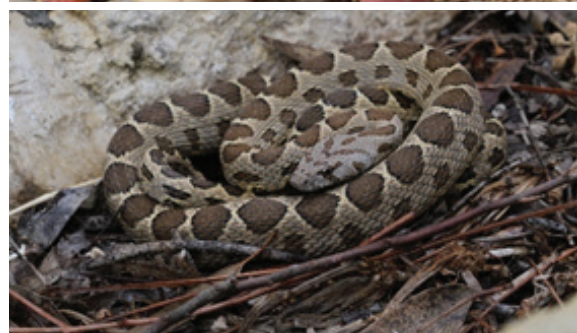
אורך בוגר: עד כ-125 ס"מ.

תיאור: זעמן בינוני בעל גוף אפור מבריק. לאורך מרכז הגב שורה של כתמים כהים עגולים או בצורת צלב, המתחילים בעורף ומסתיימים בבסיס הזנב. מבסיס הזנב מתאחים הכתמים לכדי פס רציף. בכל צד של הגוף, במרווחים שבין כתמי הגב, מופיעה שורה של כתמים עגולים קטנים. האישונים עגולים.

ביולוגיה והתנהגות: נחש בעל יכולת טיפוס מרשימה על צמחייה ועל קירות אבן. חודר לעיתים גם למשכנות אדם בקומות גבוהות. הפעילות מתחילה עם הדמדומים ונמשכת אל תוך הלילה. ניתן למצוא זעמני מטבעות פעילים גם בימות החורף. התזונה כוללת ציפורים, מכרסמים, עטלפים, לטאות ונחשים, כולל נחשים ארסיים דוגמת הצפע. הנקבה מטילה 5-12 ביצים בחודש אוגוסט. פרטים צעירים נראים החל מתחילת חודש אוקטובר.

תפוצה בישראל: נחש נפוץ המאכלס מגוון רחב של בתי גידול למעט חולות נודדים, מצפון הנגב ועד לחרמון.

סכנה לאדם: לא ארסי.

מטבעון (*Spalerosophis diadema*)

אורך בוגר: עד כ-150 ס"מ.

תיאור: הנחש המדברי הארוך בישראל. גוון הגוף חום, צהבהב או כתום. לאורך הגב שורה של כתמים חומים דמויי מטבעות או צלבים, ובצדי הגוף שורה של כתמים קטנים יותר. הגחון בהיר. הראש רחב מהצוואר ונבדל ממנו. בין העיניים מופיע לרוב פס רוחבי בצבע חום. העיניים גדולות והאישונים עגולים.

ביולוגיה והתנהגות: נחש המאכלס מגוון רחב של בתי גידול מדבריים בישראל. בחודשי הקיץ עיקר הפעילות מתרחשת בשעות אחר הצהריים המאוחרות והלילה, אך בימים חמימים בעונת החורף ניתן להיתקל בפרטים פעילים גם בשעות היום. למטבעון יכולת טיפוס טובה על עצים ושיחים, אך עיקר פעילותו קרקעית. התזונה כוללת לטאות, מכרסמים וציפורים. ההטלות מתרחשות בין החודשים יולי לאוקטובר, עד 17 ביצים בתטולה. לעיתים נקבה מטילה יותר ממחזור אחד בעונה. הצעירים נצפים החל מחודש אוגוסט.

תפוצה בישראל: נגב, ערבה, כיכר ים המלח, דרום הבקעה וחולות דרום מישור החוף צפונה עד חולון.

סכנה לאדם: לא ארסי.

נחשיל מצוי ונחשיל חד-ראש (Typhlops)

אורך בוגר: עד כ-40 ס"מ.

תיאור: בסוג מתוארים שני מינים מישראל (נחשיל מצוי ונחשיל חד-ראש). נחשים דקים ועדינים מאוד. הגוף מבריק וצבעו ורוד, חום או שחור. ההמראה הכללי מזכיר תולעת גשם ("שלשול"). העיניים קטנות מאוד וניכרות בעיקר במין נחשיל מצוי.

ביולוגיה והתנהגות: נחש המבלה חלק נכבד מחייו תחת מחסות. בתקופת החורף והאביב נצפה תחת גזעי עצים, אבנים וחפצים נוספים המונחים על פני הקרקע. מאכלס מגוון רחב של בתי גידול, כולל חולות. הפעילות קרקעית ועיקרה בשעות הלילה. נצפה כשהוא חוצה כבישים או חודר לגינות ולבתים. התזונה כוללת בעיקר טרמיטים ונמלים על שלבי גלגולם השונים. ההזדווגות מתרחשת באביב. בישראל נצפו נקבות עם 3 ביצים בבטן, ובאירופה נרשמו תצפיות בנקבות המטילות עד 8 ביצים בתטולה.

תפוצה בישראל: התפוצה של המינים שונה, אך בכל מקום בישראל ניתן למצוא לפחות מין אחד.

סכנה לאדם: לא ארסי.

תמונות עליונות: נחשיל מצוי. תמונות תחתונות: נחשיל חד-ראש

קמטן (*Pseudopus apodus*)

אורך בוגר: עד כ-120 ס"מ.

תיאור: לטאה גדולה חסרת רגליים. גוון הבוגרים חום כהה אחיד, הפרטים הצעירים בהירים ועל גופם פזורים כתמים חומים רוחביים בלתי סדורים. קמטן עמוק ובולט נמתח בכל אחד מצדי הגוף מפתח האוזן ועד לבסיס הזנב. מבנה העור קשיח ומתוח.

ביולוגיה והתנהגות: מצוי בכל בתי הגידול בסביבה הים תיכונית. פעיל יום בעיקר על הקרקע. מעת לעת מטפס על שיחים ועצים. לקמטן לסתות חזקות מאוד המאפשרות לו לפצח חלזונות, מרכיב חשוב בתפריטו. נוסף לחסרי חוליות כוללת התזונה גם לטאות, גוזלים, מכרסמים ונחשים. כשנתפס ביד מנסה להשתחרר על ידי סיבוב הגוף כמקדח, חושף את איברי הרבייה ומפריש נוזל מצחין מפתח הביב. בעונת האביב מטילה הנקבה 2-15 ביצים, ולאחר ההטלה היא נכרכת סביבן ושומרת עליהן עד בקיעתן.

תפוצה בישראל: מקו להבים בדרום, צפונה עד לחרמון, למעט מדבר יהודה.

סכנה לאדם: מין לטאה לא ארסית.

פרק ה: נספחים

קישורים (לינקים) לחוקים ולתקנות

מספר	נספח	עמוד
א.	חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, תשנ"ח-1998	קישור
ב.	תקנות שמורות הטבע (סדרים והתנהגות), תשל"ט-1979	קישור
ג.	אכרזת גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה (ערכי טבע מוגנים), תשס"ה-2005	קישור
ד.	חוק הגנת חיית הבר, תשט"ו-1955	קישור
ה.	תקנות להגנת חיית הבר, תשל"ו-1976	קישור
ו.	נוהל מתן היתרים ללוכדי נחשים	קישור
ז.	חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), תשנ"ד-1994	קישור
ח.	היתר לכידה – דוגמה	42
ט.	תעודת לוכד – דוגמה	43

שאלות לדוגמה:

1. כלב של לקוח הוכש בעיר חיפה. סביר להניח כי מדובר בהכשה של:

- א. אפעה.
- ב. זעמן מטבעות.
- ג. צפע מצוי.
- ד. צפעון שחור.

2. יש בידי היתר לכידה שאותו קיבלתי במסגרת תפקידי בעירייה ("לוכד עירייה"). תחת היתר הלכידה מותר לי:

- א. לפרסם עצמי רק בעיר שבה אני עובד ולבצע לכידות בתשלום בשעות אחר הצוהריים.
- ב. לפרסם עצמי בכל מקום שארצה בארץ ולבצע לכידות בתשלום.
- ג. לבצע רק לכידות המופנות אליי דרך העירייה שבה אני עובד.
- ד. לבצע לכידות רק דרך מוקדי עיריות בארץ.

3. לקוח הביא אליי נשל של נחש ממצפה רמון.

- א. אם יש בנשל קשקשי מגן ראש קטנים הדומים לקשקשי הגוף אזי מדובר באחד ממיני הזעמנים.
- ב. אם יש בנשל קשקשי מגן ראש קטנים הדומים לקשקשי הגוף אזי מדובר באחד ממיני הצפעיים (אפעה/שפיפון).
- ג. אם יש בנשל קשקשי מגן ראש גדולים אזי מדובר באחד ממיני הצפעיים (אפעה/שפיפון).
- ד. לא ניתן לומר על בסיס הנשל האם מדובר בנחשים המשתייכים לצפעיים.

4. על פי נוהל מתן היתרים ללכידת נחשים, באילו מהמקרים הבאים עלולים להתלות (לפסול) את היתר לכידת הנחשים שלי?

- א. אני מואשם בגניבה ממקום עבודתי.
- ב. נתפסתי כורת עצים בתחום שמורת טבע.
- ג. אני מואשם בשוחד לבעל תפקיד במוקד עירוני.
- ד. כל התשובות נכונות.

5. בדיווח טלפוני מספר לקוח על נחש דק באורך 50 ס"מ בצבע חום אשר על גופו נקודות קטנות רבות הפזורות באופן לא סדור על כל הגוף. התיאור יכול להתאים ל:

- א. זעמן שחור.
- ב. זעמן מטבעות.
- ג. זעמן זיתני.
- ד. צפע מצוי.

6. מי מבין הנחשים הבאים תת-ארסי?

- א. תלום קשקשים מצוי, ארבע קו מובהק ומטבעון.
- ב. תלום קשקשים מצוי, ארבע קו מובהק וזעמן מטבעות.
- ג. עין חתול חברבר, ארבע קו מובהק ותלום קשקשים מצוי.
- ד. זעמן מטבעות, מטבעון ותלום קשקשים מצוי.

7. איזה מין זוחל מופיע בתמונה?

- א. צפע מצוי.
- ב. זעמן אוכפים.
- ג. עין חתול חברבר.
- ד. זעמן מטבעות.

8. על פי נוהל מתן היתרים ללכידת נחשים, החל מאיזה גיל ניתן להוציא היתר ללכידת נח-
שים?

- א. 16 שנים.
- ב. 18 שנים.
- ג. 21 שנים.
- ד. אין הגבלת גיל.

9. איזה מין זוחל מופיע בתמונה?

- א. נחש מים.
- ב. תלום קשקשים מצוי.
- ג. זעמן אוכפים.
- ד. זעמן שחור.

10. מה נכון לגבי המשפט: ארס נחש ארסי מסוכן מזה של נחש תת-ארסי.

- א. אין קשר בין הרכב הארס להיות הנחש ארסי או תת-ארסי.
- ב. כל הנחשים הארסיים מסוכנים מהנחשים התת-ארסיים.
- ג. מיקום שיני הארס בלסת הנחש הוא המכריע בשיוך הנחשים לארסיים/תת-ארסיים.
- ד. א + ג נכונות.

פרק ו: מקורות (הרחבת ידע)

5. בר אביעד וגיא חיימוביץ, הוצאה פרטית (2013). זוחלים ודו-חיים בישראל: מדריך שדה.
6. עזריה אלון, ארבל אברהם, אורון אורי, כוכבא אלעזר, הופיין יעקב חיים, מנדלסון היינריך ופרנקנברג אליעזר, הוצאת משרד הביטחון (1984). החי והצומח של ארץ ישראל. כרך 5: זוחלים ודו-חיים.
7. פנחס אמיתי ועמוס בוסקילה, הוצאת כתר הוצאה לאור, ירושלים (2001). מדריך לזוחלים ולדו-חיים בישראל.
8. YEHUDAH L. WERNER, EDITION CHIMAIRA, FRANKFURT AM MAIN 2016.
REPTILE LIFE IN THE LAND OF ISRAEL

תום תוקף ההיתר: 20/02/2020

תאריך תחילת ההיתר: 21/02/2019

מספר היתר: 2019/A1676

היתר מיוחד לפגיעה בערך טבע מוגן/ חיית בר מוגנת

בתוקף סמכותי לפי סעיף 8 לחוק הגנת הבר, התשט"ו 1955, בהתאם לסעיף 2 בתקנות גנים לאומיים, שמורות טבע ואתרי לאום אני מתיר ל

שם המוסד:

ת"ז:

ללכוד ולשחרר נחשים בהתאם למפורט בתנאים להיתר.
איזור לכידה: בתים וחצרות בכל הארץ, מחוץ לשמורות טבע וגנים.

תנאים להיתר:

1. הנחשים ילכדו בעקבות קריאת אזרחים בלבד.
 2. יש לדווח לפקח האזורי (עפ"י מפה המפורסמת באיזור האישי בפורטל ההיתרים) על כל לכידה ולתאם איתנו את מקום השחרור.
 3. יש לדווח על לכידות הנחשים בפורטל ההיתרים, דיווח זה הינו תנאי לחידוש ההיתר.
 4. כדי לחדש היתר זה יש להגיש בקשה בפורטל ההיתרים חודש לפני סיום ההיתר בכתובת <https://permits.parks.org.il>
 5. היתר זה אינו פוטר מהצורך בקבלת כל היתר או רשיון נוסף הנדרשים על פי כל דין.
- בעד היתר זה שולמה אגרה בסך: 269 ₪

שוקי דוניצה
מנהל חטיבת פיקוח ואכיפה

שאול גולדשטיין
מנכ"ל

יתיר שמיר
מנהל אגף הסדרת סחר

